

LECZYĆ (515) *vb impf*

-é- (80), -e- (15); -é- : -e- *Mącz* (3:15).

inf leczyć (132). ◇ *praes 1 sg* leczę (10). ◇ *2 sg* leczysz (4). ◇ *3 sg* leczy (267). ◇ *1 pl* leczymy (1) *SkarKaz*, leczym (1) *SkarŻyw*, leczém (1) *Oczko*. ◇ *2 pl* leczycie (1). ◇ *3 pl* leczą (26). ◇ *praet 1 sg m* -m leczył (1). ◇ *2 sg m* -ś leczył (1). ◇ *3 sg m* leczył (15). *f* leczyła (7). ◇ *3 pl m pers* leczyli (7). *subst* leczyły (1). ◇ *fut 2 sg m* leczyć będziesz (1). ◇ *imp 2 sg* lecz (4). ◇ *3 sg* niech leczy (1). ◇ *2 pl* leczcie (1). ◇ *con 1 sg m* bych leczył *RejPos* (3), bym leczył (1) *CzechEp*. ◇ *2 sg m* byś leczył (1). ◇ *3 sg m* by leczył (6). ◇ *1 pl m pers* byśmy leczyli (3) *ModrzBaz* (2), *SkarKaz*, bychmy leczyli (1) *RejZwierc*. ◇ *2 pl m pers* byście lecz(e)li (1) *ActReg* 32. ◇ *3 pl m pers* by leczyli (5). ◇ *con praet 3 sg m* by był leczył (2). ◇ *impers con* by leczono (1). ◇ *part praes act* lecząc (9).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI(XVII, XVIII) – XVIII w.*

1. *Stosować w chorobie leki lub zabiegi lecznicze w celu przywrócenia zdrowia człowiekowi lub zwierzęciu; curationem adhibere, mederi, medicare Mącz, Calep, Cn; curationem admovere, salvare, sanare Mącz, Cn; curare, medicari Calep, Cn; fovere, immederi Mącz; reficere Calep; medicinam adhibere a. afferre a. facere, medelam facere, remedium adhibere, ad sanitatem perducere, remediare, morbum medicina solvere Cn (258)*: gdzieby przez piánych lekarstw kto leczył á w thym chory vmárł/ gárdło miał dáć lekarz. *BielKron* 9v; *Empiricus*, Lekarz który nie z nauki/ ále z doświadczenia leczy. *Mącz* 103b; *Medeor*, Lieczę/ liekárstwy zdrowieię. *Mącz* 212b, 73c, 212c [2 r.], [234]b, 255b, 365d, 367c; Ale ielli mu fy niepolepszy/ á będzie miał drzenie członkow/ darmoć iuż leczyć. *SienLek* 55v, 63, 83, 121, S2; *curare corpus, pro reficere. [...]* *mederi, curationem adhibere – Leczicz. Calep* 279b, 361a, 645a.

leczyć kogo, co [w tym: kogo (24), co (żywotne) (1), co (choroba) (88), co (część ciała) (21)] (134): *Murm* 185; *BartBydg* 28; *Bolączki morowe: tak małz leczyc. FalZioł* V 70v, II 14d [2 r.], V 71; *Kořmus* dobrze tułfj o Zoładku/ a głowe chce leczyć. *RejKup* r2v; *RejWiz* 66, 79; *RejFig* Aa8v; *RejZwierz* 13v; Dał potym [*Apollo*] fyná Efzkulápiuřá Chironowi Doktorowi/ od ktorego náwył leczyć ludzi *BielKron* 22, 9v, 373; *Clinicus, medicus*, Lekarz który Páralizem zaráżone leczy. *Mącz* 57c; *Fovere vulnus*, Leczyć/ Goyić ránę. *Mącz* 135b, 265b, 461a; *Párchy końkie/ ták leczyć będzieřz SienLek* 180v, 38, 49 [2 r.], 50v, 52 *marg*, 68 *marg* (64); gdiž tho iest pirwřzy do mądrości řtopieñ/ chceć fie dáć leczyć *GórnDworz* B; *RejPos* 214v, 327v; nie żećbyřmy nie widáli dořyc tákich wřzétecznic/ co fy obžeráięc/ y kántory/ y kárczmarze/ w pićiu przechodzą: ále iáko tákich nie leczęm *Oczko* 22v, [42]; *SkarŻyw* 29; *GórnRozm* D4v; *LatHar* 112; *SkarKaz* 279a, b; ielli byř ták leczył ciáło řwoie/ žebyř dla niezdrowey ręki odciáł řobie zdrową dla lekárstwá owey: [...] pewnie byř ciáło řwe włařne ořpećił *KlonWor* **3v. [*Cf Przen a*] *GórnRozm* I4 *marg.*] *Cf leczyć co komu; co czym; co czym od czego; co komu czym; »leczyć chorego«, »niemoc leczyć«.*

leczyć czego [składnia zależna od „warować”] (1): Ale głowy waruy żelazem vrazic/ albo leczyć albo teřz golic. *FalZioł* V 49v.

leczyć co komu [w tymi komu (2), czemu (żywotne) (6)] (8): Mnię łeb boli a wy mi dupę leczyć chceć. *RejFig* Ee; *Kurom* pypeć leczyć. *SienLek* 192; *Brzuch* opuchły iáko koniowi leczyć *SienLek* Aaaa, Aaaav, Aaaa2 [3 r.]. *Cf leczyć co komu czym.*

leczyć kogo, co czym [w tym: *kogo, co* (27)] (30): weźmi korzenia wyfokiego flazu/ omanu/ fijołkowego korzenia/ dactilow, fig/ lenum grecum/ nafienna lnianego/ vwarz to w krowiem mleku/ á tym leczyć. *FalZioł* V 103, IV 33b, V 100v; *Bárnády*ni go [ojca *Olbrachtowego*] leczyli grubym chlebem *BielKron* 397v, 448v, 450; *Mącz* 265a; á thák czyni poki fy e ráná niewyczyści/ potym iná máścią leczyć. *SienLek* 176, 77, 79v *marg*, 82 *marg*, 115, 115v (9); *RejZwierc* 78v; *Oczko* 14v, 22v; *SkarŻyw* 593; *GosłCast* 34. Cf *leczyć co czym od czego; co czym komu; »niemoc leczyć«, »lekarstwy leczyć«*.

leczyć co czym od czego (1): Gdy zaiącz morzki z ije [!]/ thym go leczą od iadu: przykładaiącz ie⁸⁰ mięfa. *FalZioł* IV 38a.

leczyć co komu czyni (1): Drudzy lepak błázeyki ony fobie około gárdlá wiefzáli/ á ochrapieliny y ine gárdłowe niemocy fobie tym leczyli. *RejPos* 305.

W przeciwstawieniach: »leczyć ... chorować, dzwonić [= grzebać]« (2): Alić iednego leczą á drugyemu dzwonią. *RejWiz* 66; *GórnDworz* Kk3v.

W charakterystycznych połączeniach: leczyć bol(enie, -ączkę) (8), *brzuch, cialo, dnę, dychawicę* (2), *dziąsła, francę, głowę* (2), *głuchotę* (2), *gorączkę* (2), *guzy, jad* (2), *kaszel* (2), *kiłę* (3), *kordyjakę* (2), *kość, krę, krszczycę, kurcz, lędźwi, ludzi* (4), *macharzynę* (2), *nogi, oczy* (5), *odzieżlinę, oniemiałość, osadnienie, pacjenta, parchy* (2), *piersi* (2), *pragnienie, pryszczce, puchlinę, pypeć* (2), *ranę* (7), *raz, sadno, sadzeł* (2), *sparzelinę, strup* (3), *suchoty, szalenie, szalonego, szczkawkę, świerzb* (2), *trąd* (2), *trzeciączkę, trzęsawicę, wargi* (2), *wilka, włosy, wozgrzywość, wrzody* (2), *zimnicę* (2), *złamanie, zołzy* (2), *zwonienie, żyłę* (3); *chlebem leczyć, drzewem, kapustą, krwią, maścią* (2), *mlekiem, piołynem, solą, syropki, wodą, ziołki*.

Przysłowia: Bo więc to [chorobę] trudno leczyć gdy iuż fie rozniefie *RejWiz* 79.

bo trudno thám leczyć gdzie nikt nie choruie *GórnDworz* Kk3v.

Zwroty: »chorego, niemocnego leczyć« = curare aegotum *Mącz* [szyk zmienny] (5:2): *OrzRozm* Q4v; *Mącz* 73b; *RejPos* 205v; gdy Doktor chorego leczy/ tho iuż obiema dobrodzieystwo pożyteczne/ y Doktorowi bo pieniądze bierze/ y choremu bo zdrowie bierze. *RejZwierc* 94v; á dał fpofoleczenia drugim/ ktorziby ná mieyfcu iego leczyli niemocne [vicem eius implerent hominibus curandis]/ á ku pirwżemu zdrowiu przywracáli. *ModrzBaz* 92; *SkarŻyw* 593; *GórnRozm* B2v.

»[co] lekarstwy leczyć« (3): áby ząwždy przeciwnymi lekárftwy/ przeciwne wrzody y niemocy leczył *SienLek* 46, 93; *Oczko* 14.

»niemoc, chorobę leczyć« [w tym: *czym* (4)] (5:2): *FalZioł* IV 36c; *SienLek* 17, 18, 46, 61; á fá drugie choroby/ ktore im bárziew leczyfz/ tym biorą wiefzá siłę *GórnDworz* S3; *RejPos* 305.

peryfr. »śmiercią niemoc leczyć« = *wyzwolić się z trudności przez samobójstwo* (1): Szkodzi ten fobie/ kto chce nád wżytkie rozumieć. Śmiercią téz niemoc leczyć/ fzaloneć to dumy: Pátrż do czego cię wiodą niepewné rozумы. *GosłCast* 34.

Szereg: »leczyć a (i) opatrować« [szyk 2:1] (3): *RejPos* 214v; A Iáko Doktor vczony [...] tedy ią [wadę w ciele] téz lekkimi ziołki y wolnemi firopki iáko może leczy á opátruie. *RejZwierc* 78v; *SkarŻyw* 593.

Iron. [kogo] (1): Kupiecz fie prziznaua yłz pił trank oth Plebana fłkthorego fię Czárt śmiał [...] A Sumnienie acz mjłczało Prżethłie wdy głową kywało Smieyacz fię fłthego doktora Gdy mie Pleban leczył wczora *RejKup* q3.

W przen (3) : Synu człowieczy/ ramię krolá Micraimłkiego złamałem/ á oto nie związano (go) áby ie leczono [*ad ponendum medicamina*] *BudBib Ez* 30/21, *Ez* 34/4.

W przeciwstawieniu: »ranić ... leczyć« (1): Nád to/ iż on żywym będąc/ żywotá inłzym/ y thego docześnego/ y onego przyśłżego wiecznego z nieśmiertelnością wżycza: ábo też zás żywot odeymuie. Przeto ták onim nápiłano czytamy [...]: Ia zábiiam y zás ożywiam: á ranię y zás leczę *CzechRozm* 5.

Przen (65) :

a) Oczyszczac z grzechów, troszczyć się o duszę i zbawienie człowieka grzesznego; nawracać na wiarę; curare *PolAnt, Modrz; medicinam facere Modrz [kogo (20), co (grzechy itp.) (20), co (duszę iip.) (6)] (46) :* *BibRadz Prov* 20/30, *Os* 11/3; Zem ia nie przyśzedł leczyc śpráwiedliwych/ ále grzeźniki. *RejPos* 327, 212 *marg*, 327, 327v; *BiałKat* 253v; *BudBib Ier* 6/14; *ModrzBaz* 58; By [*Grekwie*] dobrze leczyc was/ y s tych ćiemności/ nie vmieiętności wywodzić chćieli [...] tedy iułz nie mogą *SkarJedn* 362; *SkarŻyw* 373, 482; *CzechEp* 85; *GrabowSet* K4, Pv; Ten święty Sákráment leczy náprzod grzechy. *LatHar* 201.

leczyc od czego (2): Tákże też poruczono iest kápłanom nowego zakonu kárác/ przestżegác/ á vpominác nędzne ludzi/ áby fie strzegli tego márnego trędu á grzechu śprofnego/ á leczyc ie á opátrowác ye od niego. *RejPos* 214v, 216.

leczyc czym (9): *KrowObr* 3v; *RejPos* 328; Thákże też y człowiek mądry/ poki ielzcze widzi nie názbyt źzkodliwe wyłtępkie ludzkie/ to ie też ledá ziołki/ to iest piękniemi śłowki/ á wzdzięcznym á rozważnym nápominiem leczy. *RejZwierc* 78v; *SkarJedn* 242; Ták P. Bog iáwwnymi [!] y ftráźliwymi cudy niedowiárfstwo żydowłkie leczył *SkarŻyw* 277, 88, 263 *marg*, 353; *SkarKaz* 418b.

leczyc na czym (2): Lecźże też ty kędy iedno możelz nędznego bliźniego swoiego ná ćiele iego/ á nie miyay go ná drodze leżácego/ gdy wżrzyłz iáki nędzny vpadek iego á wdręczenie iego. *RejPos* 211. Cf »leczyc na duszy«.

W połączeniach szeregowych (2): Oto cie [*Pan*] obiecuie leczyc/ opátrowác/ fłtanowić/ ták iákoby s ciebie wczynił wdzyęczną owieczkę Bogu Oycu śwemu *RejPos* 328, 211v.

W przeciwstawieniu: »leczyc ... morzyc« (1): Leczyc nie morzyc chce mátká kościoł ś. dzieći swoie. *SkarJedn* 237.

W charakterystycznych połączeniach: *leczyc biedę, nędznego bliźniego, złego człowieka (2), grzech (od grzechu) (3), grzesznika, krewkość, złą naturę, niedołężność, niedostatek, niedowiarstwo, parszywą owcę, ranę, rannego, upadek, wrzod (4), występki; od trądu leczyc; leczyc cudy, karanim, mocą Boga, pokarmem wiecznym, przykładem, śmiercią, upominanim (napominaniem) (3).*

Zwroty: »chorego leczyc« (1): A iż Zbor iego niemoże być bes niego budowán przez Miniłtry śłowem wśługuiące/ przeto go y o to prołić małz [...] Aby chore leczył. *Dzie:* 9.v 34. Aby ćię zbáwił gdy przezeń przychodźić bęđźiefz do Bogá *Heb:* 7.v 25. *CzechRozm* 204.

»chorobę, niemoc leczyć« [szyk zmienny] (4:1): *RejPos* 327 [2 r.]; Bo dla tego Pan Chrystus ná swiát przyšzedł/ áby szukał co było zginęło/ ábj leczył choroby ludzkie/ áby grzešzne do pokuty wzywał/ á żywot im wieczny dárował. *KarnNap* C3; *SiebRozmyśl* E3; *SkarKaz* 611b.

»leczyć duszę (a. duszycę), na duszy, ranę duszną« [szyk zmienny] (3:1:1): *KrowObr* 3v; iż on ciebie leczy ná dufzy/ á każeć y vpomina cie s tego/ ábyš go ná wżem náłładował *RejPos* 211; *RejZwierc* 133; *SkarŻyw* 88; Trzebá dušzę leczyć pierwey niż ćiało. *GórnRozm* I4 marg.

»leczyć jako lekarz« (1): kazał [*Pan Bóg*] go [*faraona*] Moyzešzowi vpomináć/ y karáć/ y częšto mu gdy się modlił przepuščzác. y ták go leczył iáko napilnieyšzy lekarz. *SkarKazSej* 707a.

bibl. [*Is* 61/1, *Luc* 4/18] »leczyć skruszone serce, skruszonego na sercu« (3:1): Iž oto Duch s. łtánał nádemná á pomázał mię/ [...] iżbych wšpomagał á leczył łkrušzone šercá ich *RejPos* 118v, 244v, 293; *CzechEp* 217. [*Zawsze przekład tego samego tekstu*].

Sseregi: »leczyć a odkupować« (1): á omył ie [*Pan dusze*] ona nadrošłšzú krwiú fwoiú/ ktorú obficie wylać raczył dla zbáwienia šwiátá wšzyłtkiego/ leczúc á odkupiuąc ten nędzny wrzod á vpadek iego. *RejPos* 327.

»leczyć a (i) opatrować« [szyk 1:1] (2): iż thu ná to przyšć raczył [*Chrystus*]/ áby opátrował y leczył ty nędzne choroby nášze. *RejPos* 327, 214v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*].

»ożywiać i leczyć« (1): Krolowie ćiała zábijáią/ páłterze dušze vmárle/ pokármem wietznym ożywiaią y letzú. *KrowObr* 3v.

»wybawiać i leczyć« (1): Tošmy wam tylo winni: iż was od dyabłow wybawiamy/ y leczymy mocú łámeo nášzego Boga. *SkarKaz* 418b.

b) *Pocieszać w smutku, strapieniu; sanare PolAnt* [*kogo* (2), *co* (*bol itp.*) (10)] (12) : Drogi iego [*ludu*] widziałem/ á leczę iy/ prowadzę go tež y oddawam mu poćiechy y ktorzy go płáczú. *BudBib* *Is* 57/18, *Is* 57/19; bo łámá twoiá dobroć/ záwždy Leczy bol káždy. *GrabowSet* I4, F4, R4.

leczyć kim (1), *czym* (3): Tákú práktykú y tákimi šłowy Nimphy leczyły on kłopot łtárcowy *GrochKal* 17; K tobie y ia obracam oczy/ w šwoiey trwodze/ Tobú žale šwe leczę *GrabowSet* L2; *KochFrag* 52; *SkarKaz* 550a.

W przeciwstawieniu: »leczyć ... jątrzyć« (2): *KochFrag* 49; wćiechy/ piołnki/ á łtuczne przyłády/ Fráłzki to łú/ á rychléy wiodú do zawády. Ciężéy jątrząc niż léczúc wpoły zgoyné rázy *GosłCast* 42.

Przysłowie: Czášći trudne rzeczy leczy *BierEz* I2.

c) *Naprawiać szkody i błędy w życiu społecznym i politycznym narodu, tež dźwigać z upadku; curare, mederi Modrz* [*w tym: kogo* (3), *co* (3)] (7) : Niech się przeto káždy dobrze zášługuie narodowi ludzkiemu/ á niech z šwey łtrony iáko može leczy choruiące *ModrzBaz* 66v; abyscie totak rozumieli y [...] tak to leceli iakoby się periculu^m ztąd niedziało *ActReg* 32; Leczciesz pierwey tę chorú šwoię mátkę/ tę miłú oyczyznę y Rzeczpošp: šwoię. *SkarKazSej* 664a, 702a.

leczyć czym (1): Což tedy przeciwo tákim czynić? Záprawdę nie co inšzego/ iedno to co Doktorowie rołká- zuiú/ ábyšmy przeciwné rzeczy przeciwnemi leczyli/ ná nikogo się łkwápliwie niegniewáiąc/ nikomu niezayrzúc/ ná nikogo złey woli niemáiąc *ModrzBaz* 67.

W przeciwstawieniach: »leczyć ... morzyć, rozdrażniać« (2): á kto kogo *proscribit, infamat confifcat*, nie leczy go/ ále go morzy. *OrzRozm* I; *SkarŻyw* 312.

a. Uzdrawiać w sposób cudowny (o Chrystusie, Matce Boskiej i świętych); sanare PolAnt (30) : Druga/ ielłyby był w łobotę leczył [Chrystus] ábo robił co rękami łwemi około niego/ iáko to połpolicie około chorych bywa/ łtąd go mogli vczynić przełtępcą zakonu. *RejPos* 225; Zaden Prorok ták nie leczył. *SkarKaz* 421b.

leczyć kogo (16), *co (choroby)* (6), *co (części ciała)* (3): *RejPos* 225; *Oczko* 23v; Przyłzłá do niego przeczyłtá Mátká Bożá/ łamo trzeciá/ lecząc rány iego. *SkarŻyw* 167; Leczy [Chrystus] niewiáłtę łkurczoną. *WujNT Luc* 13 arg, *Matth* 12 arg, *Luc* 4 arg, 6 arg, 9 arg, 22 arg; *SkarKazSej* 665a. Cf *leczyć kogo, co czym; Zwroty*.

leczyć kogo, co czym [w tym: kogo, co (5)] (7): *SkarŻyw* 86, 183, 189, 226, 309; *WujNT* 57; Ielłi leczyli/ tedy modlitwą/ rękę łwoich kłádzienim/ y to bárzo łkápie y rzadko. *SkarKaz* 421b.

W połączeniu szeregowym (1): A to łnádnie zrozumiełz s tey hiłtoriey [...] iáką on [Chrystus] záwždy pracą miał około thego nędznego narodu ludzkiego/ iáko z wielką pilnością [...] chodząc po rozmaítých kráinách/ opátrował/ leczył/ y przełtrzegáł tey łlepoty/ głuchołci/ y niemowy nędznego człowieká *RejPos* 204.

Zwroty: »chorego leczyć« [szyk zmienny] (8): *SkarŻyw* 309, 552, 581, 593 [2 r.]; mowi [Chrystus]/ wyłyłáiąc od łiebie vcźnie łwe: żeby [...] chore leczyli: trędowáte oczyłciáli: vmárłe wzbudzáli *CzechEp* 21; *WujNT Matth* 13 arg, *Luc* 6 arg.

»chorobę, niemoc leczyć« [w tym: niemoc i chorobę (1)] [szyk zmienny] (3:3): Y obchodził włzytkę Gálileá Iefus/ [...] przepowiedáiąc Ewánielion krolełtwá/ y lecząc włzelką niemoc/ y włzelką chorobę w ludu [et sanans omnem morbum, et omnem infirmitatem in populo]. *BudNT Matth* 4/23; *SkarŻyw* 189; *NiemObr* 105; *SkarKaz* 241a, 418b.

b. Uzdrawiać przez wypowiedanie formuł magicznych, zaklinanie (1) :

Szereg: »leczyć albo lekować« (1): veneficio et incantamentis curare, Leczić álbo lekować yáko báby mowiá/ żegnáć. *Mącz* 200c.

2. Mieć działanie lecznicze, pomagać w chorobach (o lekach i zabiegach leczniczych) [w tym: kogo (5), co (choroby) (235), co (części ciała (przeważnie z przydawką określającą dolegliwość)) (14)] (256) : Parchy na głowie leczy vwarzone korzenie z bożym drzewkte [!]/ a pomałuy [lege: pomazuj] głowę na łlontzu. *FalZioł* I 3a; Theż fiłtułę leczy proch łpzizgłáłow zweneckiem myłdem zmiełzany *FalZioł* III 39d, [‡]a, b, e, ‡2c, d (180); Sapor wielkiey łłodkołci Trawi w nas wilgotnołci [...] Leczy ręce vrazy Na liczu włzelkie zmazy France zeby/ kolikę. *LudWieł* B4v; *Mącz* 6d; Sadzele golenné leczy lubryká/ to ielł glinká ktorą ciełse albo łtolarze piłzą ná drzewie/ z łáđłem Niedźwiedźim vtłucz/ á żywicą rołpułć *SienLek* 121, 48v marg, 50 marg, 55v marg, 66 marg, 71 (22); bo ácz wodá łámá przez łye leczy/ [...] włzákóž ielłi ielłczce inłzé Lékárłtwá przyłtápia/ przędzey y znáczniey to łpráwić może *Oczko* 28v, 17v, [41], [43]v.

leczyć komu (3): [iż kwiatek tego ziela mikołajka trochę żółty, gdy będzie uwarzony w wodzie] *Slinogorz* leczy dziatkam. *FalZioł* ‡5c, ‡5c, ‡6b.

leczyć czym (2): Thy włzytki rzeczy [lakrycja] miękczeniem łwem leczy. *FalZioł* I 78c, IV 38c.

leczyć z czego (1): POzimkhowá wodkłę gdy ktho pije/ oczy leczy z goráczých wilkołci y wzrok iáłny dawa *FalZioł* II 9c.

Ze zdaniem dopełnieniowym (2): Pożytek thego Paiąka morzkiego iest: gdy iego mięfo łtłucze á zmielza z Drijakwią/ może leczyć gdy ko⁸⁰ z ije [!] wąż albo czo iadowitego *FalZioł* IV 30c, IV 37d.

W charakterystycznych połączeniach: leczyć bliznę, bol(ączkę, -enię, -eść) (38), charkanie krwi, dnę, drżenie serca, dychawicę (4), dzięgna (7), febrę (5), fistułę (4), francę, gardło opuchłe (odwieszona) (2), głowę parszywą (2), głuchość (głuchotę) (2), gnicie, gorączkę (2), kamień, kaszel (3), kolikę (5), kordyjakę, krostę (6), kurcz (3), kwartanę (3), lice krostawe, liszaj, moszny zapalone, nogi puchnące, ociekłość oczu (2), oczy (płynące) (3), odcisnienie żył, odgniecenie, ograżkę, otok uszu, owrzedzenie (2), parchy (5), piersi ociekle, pierzchność głowy, krwią plwanie, podogrę (3), przepuklinę, (o)puchlinę (opuchłość) (4), puszczanie uryny, ranę (16), rękę, rozpadliny warg, sadzel (5), skrzywienie ust, spadanie języka, sparzenie (2), spryszczenie, strup (2), strzekanie bokow (2), szczawkę, szkaradność na cieie, szramę, śledzionę opuchłą, ślinogorz (2), świerzb (2), trąd (3), ukąszenie (9), uraz (2), wargi opuchłe, zapaloną wątrobę, wole, wrzedznicę (5), wrzod (18), wywinienie, wzdęcie, zagniłość ust, zanogicę, zapalenie, zapomnienie, zęby, zimnicę (5), zmasę, chory żołądek; leczyć mocnie (2), pewnie (2), bardzo rychło.

Zwrot: »niemoc, chorobę leczyć« [w tym: jaką, czego (28)] [szyk zmienny] (25:4): Też firop wczyniony s chmielu/ leczy żołątą niemocz *FalZioł* I 72c, ‡6d, ++f, ++2d, ‡‡3d, *2f (26); Panaces, Ziele które by miało wżifitki choroby lieczyć. *Mącz* [274]d; *Oczko* 25v; Y mowi dálej: widzifz co fprawuie poft: niemocy leczy: fluxy wyfułza *SkarŻyw* 393.

Szeregi: »naprawiać i leczyć« (1): wpacierzoch giemzanie/ Flux w gardle, w działłach bolefc y w nofie/ wliczek zatkanie, Ty wżyitki rzeczi ta [ziela paralizowego] wodka barzo dobrze naprawia y leczy. *FalZioł* II 9d.

»leczyć albo wykorzeniać« (1): żołątą niemocz to wżitko lekckatftwo [!] leczi albo wykorzenia *FalZioł* I 11c.

»leczyć a zgładzać« (1): bołączki flegmište w matzici leczy a zgładza [!]. *FalZioł* I 2b.

W przen [co] (1) :

Zwrot: »duszę leczyć« (1): Dobre do czytánia święte piłmo/ bo dużę leczy y w fwey powinności ku zbáwieniu ná drodze zátrzymawa *GostGospSieb* +2.

a. *Mieć działanie uzdrawiające w sposób cudowny, nadprzyrodzony [kogo (5), co (choroby) (4)] (9) :*

Zwroty: »chorego leczyć« (5): Ale iż to nie w iego [Pawła] mocy było/ áni záwždy oná chuftá iego chorych leczyłá: przeto fie zá Epáfrodytem modli. *CzechRozm* 189; *SkarŻyw* 393, 575 marg, 600 marg; *LatHar* 648 marg.

»chorobę, niemoc leczyć« (3:1): Kápicá ś. Piotrá niemocy leczyłá. *SkarŻyw* 373 marg, 393; *LatHar* 648, Aaa7v.

*** *Bez wystarczającego kontekstu (1) :* c. miłuiący, rymuiący, broniący, pogłádáiący, pátrzáiący. cz/ moczy, oczy, léczy, liczy. *JanNKar* G2v.

Synonimy: 1. goić, uzdrawiać.

Formacje współrdzenne: leczyć się; leczywać, leczywać się; lekować, lekować się.

Cf LECZĄCY, LECZENIE, LECZONY, LECZYFEBRA